

*Από το βιβλίο «Άγιον Όρος»,
του Στάθη Χαριτόπουλου*

Η ΑΡΕΤΗ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ και η “Αγία” Ησυχία!

● **Του Γεώργιου Κουννούση**
Θεολόγου

«...Μια φορά, στο φως και στη θαλπωρή ενός φθινοπωρινού απογεύματος, αντίκρισα στο κάθισμα μιας δημόσιας πλατείας, σε ένα φτωχικό προάστιο του Παρισιού, ένα γέρικο ζευγάρι, δύο ανθρώπους φτωχούς. Κάθονταν πιασμένοι από το χέρι, αμίλητοι χαίρονταν το χλωμό φως, τη στερνή ζεστασιά της εποχής. Αμίλητοι – όλες οι λέξεις είχαν ειπωθεί, όλο το πάθος είχε ξοδευτεί, όλες οι μπόρες είχαν ειρηνέψει. Η ζωή ολόκληρη βρισκόταν πίσω τους – και όμως ολόκληρη βρισκόταν τώρα παρούσα σε αυτή τη σιωπή, σε αυτό το φως, σε αυτό το θάλπος, σε αυτό το σιωπηλό πιάσιμο των χεριών. Παρούσα και ετοιμασμένη για την αιωνιότητα, ωριμασμένη για τη Χαρά...»¹.

Αλήθεια, σύμφωνα και με το πιο πάνω απόσπασμα, η σιωπή δεν είναι αυτή που καθορίζει και σταθεροποιεί τη γεύση του έρωτα; Αν οι εραστές στερούσαν της σιωπής, ο έρωτας δεν θα είχε ούτε γεύση, ούτε αιώνια αρώματα. Δεν υπάρχει πιο υπάκουη σιωπή από τη σιωπή του έρωτα: και είναι, ακριβώς, η μόνη, που ανήκει αποκλειστικά στον άνθρωπο. **Ταυτόχρονα, αυτή η σιωπή είναι και η αποκορύφωση της περιδιάβασης του ανθρώπου στην αναζήτηση του υπερβατικού.** Άλλωστε αυτό που χαρακτηρίζει τον Τριαδικό Θεό, σύμφωνα με τον άγιο Διονύσιο τον Αρεοπαγίτη, είναι η εκστατική ερωτικότητα². Αυτή η ερωτικότητα ήταν που τον ώθησε στην εκρηκτική στιγμή της δημιουργίας του κόσμου. Έτσι, και ο **“κατ’ εικόνα και καθ’ ομοίωσιν”** Θεού δημιουρ-

γημένος άνθρωπος μόνο σ’ αυτό τον δρόμο της εκστατικής ερωτικότητας βγαίνει, εν τέλει, έξω από τον εαυτό του, για να μπορέσει να συναντήσει και να κοινωνήσει με τον άλλο, είτε αυτός είναι ο Θεός του, είτε ο συνάνθρωπός του.

Σ’ αυτή την ερωτική πορεία, λοιπόν, όλα καταλήγουν στη σιωπή. Γιατί στη συνάντηση δεν χωρούν λόγια. Η ομιλία είναι πάρα πολύ συχνά, όπως έλεγε κάποιος Γάλλος φιλόσοφος, όχι η τέχνη του να κρύβεις τη σκέψη σου, αλλά η τέχνη του να την καταπνίγεις και να την αναστέλλεις, έτσι, ώστε να μην απομένει τίποτα πλέον να κρύψεις. Στη νηπτική παράδοση των ασκητών του θείου φωτός τρία είναι τα σκαλοπάτια, που ακολουθεί κάποιος στην πορεία για τη συνάντηση με τον αληθινό Θεό: Η κάθαρση, ο φωτισμός και η θέωση³. Και στην πορεία αυτή, ενώ ο ασκητής στην αρχή λείπει τη νηπτική προσευχή, και ακολουθεί τους κανόνες για την αναπνοή στο τέλος όλα πλημμυρίζουν με Φως και όλα καταλήγουν στη σιωπή, όπου όλα τα λείπει! Τελικά, η ένταση της αναχώρησης στην έρημο της καρδιάς μας και η σιωπή αποτελούν ένα άνοιγμα στην ακεραιότητα της ζωής και της υγείας, καθώς και ένα άνοιγμα στην κοινότητα της Αγάπης και της συμμετοχής – στα ιδιαίτερα δηλαδή χαρακτηριστικά γνωρίσματα της Τριαδικής Θεότητας – που χαρακτηρίζουν την εν τω κόσμω ζωή μας⁴.

«Τα λόγια περνούν ανάμεσα από τους ανθρώπους», μας εξομολογείται ο Βέλγος νομπελίστας Maurice Maeterlinck, «ενώ η σιωπή, αν είχε για

¹ π. Αλεξάνδρου Σμέμαν, *Για να ζήσει ο κόσμος*, (μτφρ. Ζ. Λορεντζάτος), εκδ. Δόμος, Αθήνα 2006², σελ. 133.

² Διονυσίου Αρεοπαγίτου, *Περί Θείων Ονομάτων*, 4,13,PG 3,712A: «Ἔστι δὲ καὶ ἐκστατικὸς ὁ θεῖος ἔρωτος.»

³ Αγίου Μαξίμου Ομολογητού, *Περί ἀποριῶν*, PG 91, 1241 BC.

⁴ π. Ιωάννης Χρυσσαυγής, *Η σιωπή των δακρύων*, (μτφρ. Ι. Ροηλίδης), Ακρίτας, Αθήνα 2003, σελ. 26.

⁵ Maurice Maeterlinck, *Ο θησαυρός των ταπεινών*, (μτφρ. Χ. Μπακονικόλα), εκδ. PRINTA, Αθήνα 2008, σελ. 14-15.

⁶ Maurice Maeterlinck, *Ο θησαυρός των ταπεινών*, ό.π., σελ.

13-22.

⁷ Όσιος Φιλόθεος Σιναΐτης, «*Νηπτικά κεφάλαια*», κεφ. 6, *Φιλοκαλία των ιερών νηπτικών*, (μεταφρασμένη στη νεοελληνική γλώσσα, μτφρ. Αντ. Γαλίτης), τόμος Γ', εκδ. Το Περιβόλι της Παναγίας, Θεσσαλονίκη 1997³, σελ. 15.

⁸ Όσιος Θεόδωρος Εδέσσης, «*Εκατό ψυχοφελή κεφάλαια*», κεφ. 79, *Φιλοκαλία των ιερών νηπτικών*, ό.π., τόμος Β', 1998⁴, σελ. 27.

⁹ Όσιος Νικήτας Στηθάτος, «*Πρώτη πρακτικών κεφαλαίων εκατοντάδα*», κεφ. 2, *Φιλοκαλία των ιερών νηπτικών*, ό.π., τόμος Δ', 1997³, σελ. 53.

Η ΑΡΕΤΗ ΤΗΣ ΣΙΩΠΗΣ ΚΑΙ Η «ΑΓΙΑ» ΗΣΥΧΙΑ!

μια στιγμή την ευκαιρία να δραστηριοποιηθεί, δεν χάνεται ποτέ, και η γνήσια ζωή, η μόνη που αφήνει κάποιο ίχνος, είναι φτιαγμένη μόνο από σιωπή. Δεν πρέπει να πιστεύουμε ότι η ομιλία χρησιμεύει πάντοτε στις γνήσιες επικοινωνίες μεταξύ των ανθρώπων, αντιθέτως, μόλις έχουμε στ' αλήθεια κάτι να πούμε μεταξύ μας, είμαστε αναγκασμένοι να σιωπήσουμε. Διότι είναι μόνο η ποιότητα αυτών των σιωπών που είχε αποκαλύψει την ποιότητα της αγάπης και των ψυχών του ανθρώπινου γένους»⁵.

Τελικά, η σιωπή του βασιλιά ή του σκλάβου - του ισχυρού ή του αδύνατου - απέναντι στον θάνατο, τον πόνο ή τον έρωτα, έχει το ίδιο πρόσωπο, και κρύβει κάτω από τον αδιαπέραστο μανδύα της, τους ίδιους θησαυρούς. Μόλις αποκοιμούνται τα χείλη, ξυπνούν οι ψυχές, και στρώνονται στη δουλειά. Διότι η σιωπή είναι το στοιχείο, που βρίθκει εκπλήξεων, κινδύνων και ευτυχίας, και μέσα στο οποίο οι ψυχές κατακτώνται ελεύθερα. Μέσα στις μικρές και ταπεινές μας αβεβαιότητες, ας δοκιμάσουμε, σύμφωνα με ένα ρητό, να συγκρατήσουμε τη γλώσσα μας κατά τη διάρκεια μιας μέρας. Και αλήθεια, πόσο διαυγέστερα θα είναι τα σχέδιά μας και τα καθήκοντά μας την επόμενη μέρα!

Υπάρχουν, επίσης, και άνθρωποι, που δεν διαθέτουν σιωπή, ενώ ταυτόχρονα σκοτώνουν τη σιωπή γύρω τους. Και αυτοί οι άνθρωποι είναι οι μόνοι, που ουσιαστικά περνούν απαρατήρητοι σ' αυτή τη ζωή. Δεν κατορθώνουν να διασχίσουν την αποκαλυπτική ζώνη, τη μεγάλη ζώνη του σταθερού και του πιστού φωτός. Δεν μπορούμε πραγματικά να διαμορφώσουμε μια ακριβή ιδέα για εκείνο που ποτέ του δεν σιώπησε. Θα έλεγε κανείς ότι η ψυχή του δεν απέκτησε πρόσωπο! Ότι δεν συνάντησε την πραγματική αλήθεια, το αληθινό φως του Τριαδικού Θεού! Υπάρχει, όμως, λόγος που οι άνθρωποι φοβούνται τη σιωπή. Επειδή δεν γνωρίζει κανείς ποτέ ποια θα είναι η ποιότητα της σιωπής που θα γεννηθεί. Αν όλα τα λόγια μοιάζουν, οι σιωπές διαφέρουν όλες μεταξύ τους, και τις περισσότερες φορές μια διαπροσωπική σχέση εξαρτάται από την ποιότητα εκείνης της πρώτης σιωπής, την

οποία διαμορφώνουν δύο ψυχές⁶.

Η σιωπή, στη νηπτική παράδοση της Ορθοδοξίας, είναι συνυφασμένη με την ησυχία του νου και τη νοερά προσευχή. «Πρώτη πύλη, που εισάγει στη νοητή Ιερουσαλήμ, δηλαδή στην προσοχή του νου, είναι η κατά γνώση σιωπή του στόματος», μας αναφέρει ο όσιος Φιλόθεος Σιναΐτης στα Νηπτικά του κεφάλαια⁷. Ένας άλλος μύστης της νηπτικής μας παραδόσεως, μας αναφέρει, σχετικά για την αρετή της σιωπής, τα εξής: «Διώχνε μακριά σου το πνεύμα της πολυλογίας. Γιατί σ' αυτή βρίσκονται φοβερότατα πάθη, το ψεύδος, η θρασύτητα, οι αστειότητες, η αισχρότητα, η μωρολογία και γενικώς, όπως έχει λεχθεί: "από την πολυλογία δεν θα ξεφύγεις την αμαρτία" (Παρ. 10,19). Ο σιωπηλός, όμως, άνθρωπος είναι θρόνος της επιγνώσεως (Παρ. 12,23). Αλλά και λόγο θα δώσουμε για κάθε λόγο περιττό και ανωφελή που λέμε, είπε ο Κύριος (Μθ. 12,36). Επομένως, η σιωπή είναι πολύ αναγκαία και ωφέλιμη»⁸.

«Η καθολική φυγή του κόσμου», σύμφωνα με τον όσιο Νικήτα Στηθάτο, «συνιστά την αρχή του θεάρεστου βίου. Η φυγή του κόσμου, όμως, είναι η άρνηση των θελημάτων της ψυχής και η απόρριψη του χοϊκού φρονήματος, και όχι η έξοδος στις ερήμους και στα βουνά!»⁹. Εδώ κρίνεται σημαντική μια διευκρίνιση βάσει των βιβλικών μας κειμένων: με τον όρο «κόσμος» τα βιβλικά κείμενα αποδίδουν τον κόσμο της πτώσεως και της φθοράς, ως τη δημιουργία, που αρνείται να έρθει σε σχέση και κοινωνία με τον Τριαδικό Θεό¹⁰. Αντίθετα με τον όρο «κτίση» τα βιβλικά μας κείμενα αναφέρονται στη «λίαν καλήν» δημιουργία του Θεού, η οποία αναμένει να μεταμορφωθεί στη Δευτέρα Παρουσία του Θεού¹¹. Επομένως, με άλλα λόγια, «κόσμος» είναι ο σαρκικός τρόπος ζωής, το φρόνημα της σαρκός¹². Έτσι, σύμφωνα με τον Άγιο Ισαάκ τον Σύρο, η αποταγή του κόσμου πραγματοποιείται με τη μεταμόρφωση του τρόπου ζωής μας και την απαλλαγή του τρόπου σκέψης μας. Επομένως, την ησυχία τη βρίσκουμε, όχι μόνο στην έρημο, αλλά και στις σύγχρονες μεγαλουπόλεις. «Η ησυχία», λέει ο Μέ-

¹⁰ Ιω. 15, 18-20. 16,33. Α' Κορ. 3,19.

¹¹ Ρωμ. 8,22.

¹² Ιακ. 4,4: «οὐκ οἶδατε ὅτι ἡ φιλία τοῦ κόσμου ἔχθρα τοῦ Θεοῦ ἐστίν; ὃς ἂν σὺν βουλῆθῃ φίλος εἶναι τοῦ κόσμου, ἐχθρὸς τοῦ Θεοῦ καθίσταται».

¹³ Μ. Βασιλείου, *Επιστολή β', Γρηγορίω*, 2, PG 32, 225B.

¹⁴ Ιω. 4, 23-24.

¹⁵ Όσιος Νικήτας Στηθάτος, «Πρώτη πρακτικῶν κεφαλαίων εκατοντάδα», κεφ. 72, Φιλοκαλία των ιερῶν νηπτικῶν, ὁ.π., τόμος Δ', 1997³, σελ. 70-71.

¹⁶ Θανάσης Ν. Παπαθανασίου, «Εισβολή και ὄχι Φυγή. Ο αναχωρητισμός ως ιεραποστολική πρόταση», στο: *Εκκλησία και Κόσμος*, εκδ. Κέντρου Μελετῶν Ιεράς Μονῆς Κύκκου, Λευκωσία 2002, σελ. 47-78.

γας Βασίλειος, «μας ευεργετεί πολύ, διότι αμβλύνει τα πάθη της ψυχής, και μας προσφέρει την ευκαιρία να τα ξεριζώσουμε»¹³.

Η απομάκρυνση από τον κόσμο και η έξοδος στην έρημο, αν και είναι το ιδεώδες του μοναχισμού, εντούτοις δεν είναι απαραίτητη για τον ορθόδοξο χριστιανό, αν θέλει να ασκηθεί στην πνευματική ζωή με σκοπό τη μεταμόρφωση, τόσο του ιδίου, όσο και ολόκληρης της κτίσεως. Ολόκληρος ο κόσμος, σύμφωνα με τους Πατέρες της Εκκλησίας μας, προσφέρεται για άσκηση, ευχαριστία και δοξολογία προς τον Τριαδικό Θεό¹⁴. «Άκουσα μερικούς να λένε ότι κανείς δεν μπορεί να επιτύχει την έξη της αρετής, χωρίς μακρινή αναχώρηση και φυγή στην έρημο, και θαύμασα (=απόρησα)! γιατί νόμισαν ότι εκείνο που δεν γνωρίζει περιορισμό περιορίζεται σε ένα τόπο. Γιατί η έξη της αρετής είναι η αποκατάσταση των δυνάμεων της ψυχής στην αρχική ευγένεια και η συγκέντρωση στο ίδιο σημείο των γενικών αρετών, στην κατά φύση δηλαδή ενέργεια. Αυτά όμως δεν μας έρχονται απ' έξω, ως επείσακτα, αλλά μας έχουν χορηγηθεί από τη δημιουργία μας με θεία και νοερή αίσθηση, και όταν από αυτά και μαζί μ' αυτά κινούμαστε κατά φύση, εισαγόμαστε στη Βασιλεία των Ουρανών, η οποία βρίσκεται μέσα μας, σύμφωνα με τον λόγο του Κυρίου (Λκ. 17,21). Άρα είναι περιττή η ερημιά, αφού μπορούμε και χωρίς αυτήν να μπούμε στη Βασιλεία των Ουρανών με τη μετάνοια και την ακριβή τήρηση των εντολών του Θεού, πράγμα που μπορεί να γίνεται σε κάθε τόπο της δεσποτείας του Θεού, σύμφωνα με τον θείο Δαβίδ, που λέει: "Ευλόγει, ψυχή μου τον Κύριον σε κάθε τόπο της δεσποτείας του" (Ψαλμ. 102,22)»¹⁵.

Έρημος είναι κάθε τμήμα της κτίσης και της ανθρώπινης ζωής, που πασχίζει να υπάρξει αυτόνομα, έξω από την κοινωνία με το Άκτιστο. Έρημος μπορεί να είναι καθετί, που έχει ολισθήσει στο βασίλειο κάθε είδους κακού. Στην πραγματικότητα οι Χριστιανοί, είτε ζουν σε μια σύγχρονη πόλη, είτε στην ερημιά, οφείλουν να είναι έτοιμοι να διακρίνουν ότι η αυτονομία και οι καρποί της (=θάνατος, μοναξιά, αποξένωση, έλλειψη αγάπης, λιμοκτονία, πόλεμος, μόλυνση, αιρέσεις κ.λπ.) προσπαθούν να δεσπόσουν πάνω στην ανθρώπινη ζωή¹⁶. Ο καθένας μας, επομένως, πρέπει να βρει τη δική του πορεία στην ησυχία, τον δικό

του προσωπικό χώρο, όπου θα μπορέσει να εντυπώσει στα εσώψυχα της καρδιάς του, ώστε να πετύχει την έξοδο από τη φθοροποιοί μοναξιά προς τη ζωοποιοί κοινωνία με τον Άλλο, με τον σταυρωμένο έρωτα που με τη θυσία του μας δωρίζει τη ζωή. «Οι δρόμοι της απόσπασης, οι στιγμές της προσωπικής μας αναχώρησης στην ησυχία και τη σιωπή, μπορούν να είναι ασήμαντες ευκαιρίες, τις οποίες όμως μπορεί ακόμη και να χάσουμε, αν δεν είμαστε προσεκτικοί: μια γαλήνια στιγμή μόνι μας· μια ήρεμη ώρα με την παρουσία ενός φίλου· ένας μοναχικός περίπατος· μια περίοδος στοχασμού σε μια ήσυχη γωνιά· ένα μακρύ ταξίδι· μια μεγάλη αναμονή σ' ένα σύντομο ταξίδι, όταν μπλεκόμαστε στην κυκλοφορία. Πρέπει να βάλουμε τις στιγμές ησυχίας στη ζωή μας, να ζούμε μ' αυτές τις στιγμές σιωπής και να ενεργούμε βάσει αυτών»¹⁷.

Τελικά, η πνευματική ζωή, που πρεσβεύουν οι Πατέρες της Εκκλησίας μας, δεν είναι φυγή από τον κόσμο, παρά μεταμόρφωσή του. Δεν είναι αλλαγή τόπου, αλλά τρόπου υπάρξεως και ζωής. Σύμφωνα και με τον Άγιο Νικόλαο Καβάσιλα (14ος αι.), το να απομακρυνθεί κανείς από την κοινωνία των ανθρώπων και να ζήσει **“βίον μονώτην”** είναι ένας υψηλός τρόπος ζωής, αλλά αυτό δεν αποτελεί ουσιαστική προϋπόθεση της πνευματικής ζωής. Ο πιστός δεν υστερεί αν, μένοντας μέσα στην κοινωνία, ζει την πληρότητα της μυστηριακής ζωής. Παρά τη διαφορά της μορφής, το ουσιαστικό περιεχόμενο της πνευματικής ζωής είναι και στις δυο περιπτώσεις το ίδιο: η πραγματική συμμετοχή στον σταυρό και την ανάσταση του Χριστού, δηλαδή ο πραγματικός θάνατος του ανθρώπου ως προς την αμαρτία, η αναγέννηση του ως μέλους του Σώματος του Χριστού και η πλήρωσή του από το πανάγιο Πνεύμα, το οποίο χορηγεί την πνευματική ζωή. **Η ησυχία της πατερικής διδασκαλίας προϋποθέτει την αρετή της σιωπής, που όλοι καλούμαστε να εφαρμόσουμε στη ζωή μας, αν θέλουμε να προχωρήσουμε στην κατά Θεόν ζωή.** Ξεκινώντας, λοιπόν, από τα απλά, προχωρούμε έπειτα στα σύνθετα. Έτσι, γνωρίζοντας τη σιωπή μέσα από τον ανθρώπινο έρωτα, οδηγούμαστε στη συνέχεια στον θείο έρωτα και την ησυχία της θέας των ακτίστων ενεργειών του Τριαδικού Θεού, του αποκαλυπτικού Φωτός της εν Χριστώ Μεταμορφώσεως. ■

¹⁷ π. Ιωάννης Χρυσανγής, *Η σιωπή των δακρύων*, ό.π., σελ. 38-39.

¹⁸ Αγίου Νικολάου Καβάσιλα, *Περί τῆς ἐν Χριστῷ ζωῆς*, PG 150, 657D-660A.